

KULTUR

KRITIK | DEBAT | NAVNE

En historie om hor, kærlighed og fængsel på vand og brød

Historiker har gravet en usædvanlig kærligheds-historie op fra 1800-tallets Danmark. Den handler om angrende tyve og onde herredsfogeder – og om en kærlighed, der blæser på det.

BØGER
INTERVIEW

ANNE BECH-DANIELSEN

De var forelskede. Eller som han udtrykte det på datidens landbomål, de »havde fattet Tilbøilighed« til hinanden.

Thomas Madsen og Kirsten Andersdatter Kudsk var også pænt blevet separeret fra deres ægtefæller, så Thomas erkendte åbent, at han »havde søgt seng« med Kirsten og havde haft »legemlig Omgang«. Ingen af dem mente, at de havde »forsyndet sig«.

Men det mente kapellan, herredsfoged, amtmand, præst, dommer og alverdens anden øvrighed i 1840'ernes Nordjylland: Parret fik 8 dage på vand og brød i hver sin celle: De havde bedrevet hor.

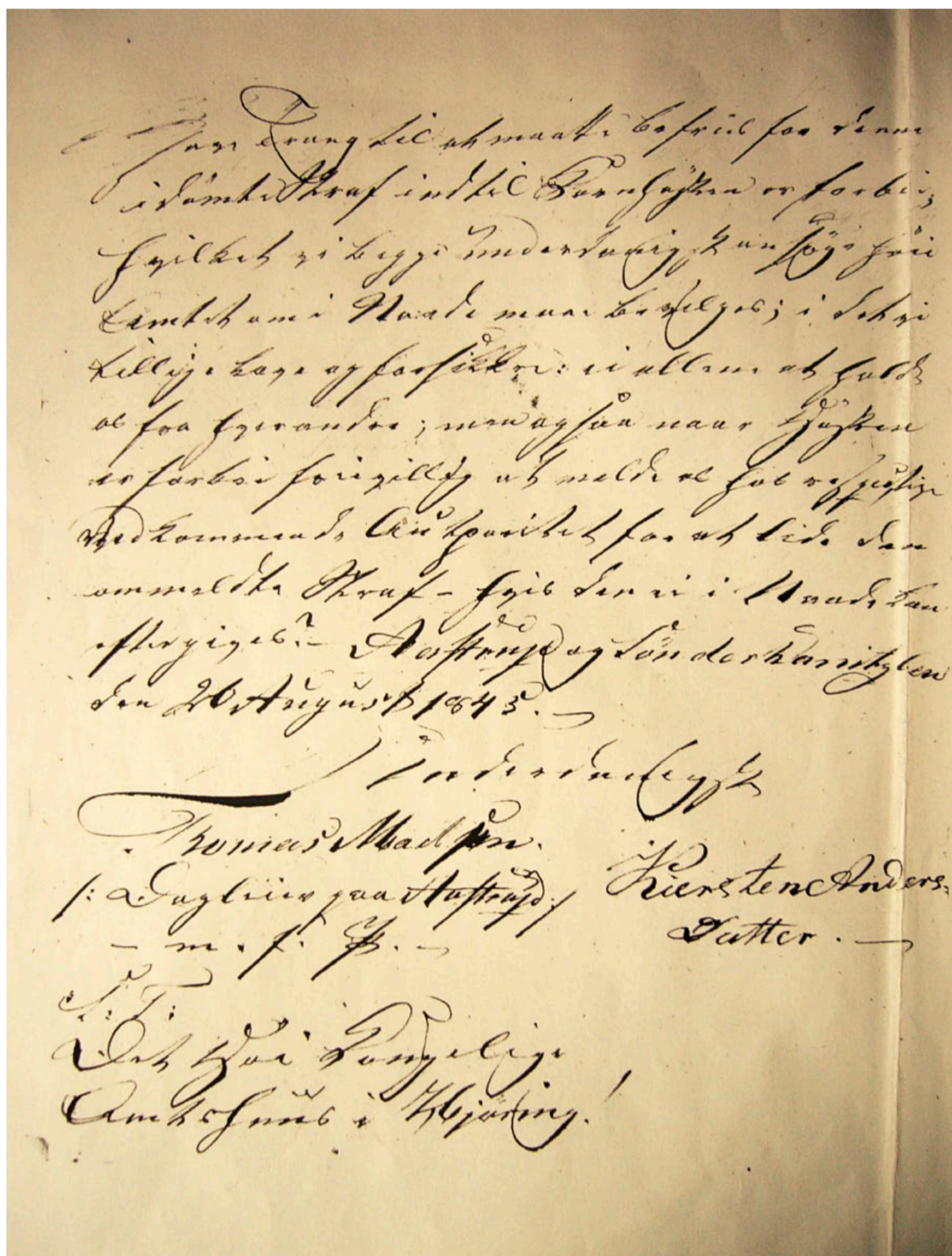
Det er historiker, forfatter og ph.d. Agnete Birger Madsen fra Aarhus, der har gravet historien frem og skrevet en bog om sin egen tiptiptipoldemor og hendes liv på landet blandt landstrygere, løsgængere, kræmmere, tyvebander og 'ilde berygtede fruentimere', som Kirsten Andersdatter Kudsk så smukt blev benævnt i 1800-tallets Nordjylland.

»Det er fortællingen om nogle marginaliserede samfundslag, som er blevet overset i historien, og som vi ikke ved ret meget om, fordi kilderne er få«, siger Agnete Birger Madsen om bogen med titlen '... et meget ilde berygtet Fruentimmer'.

Da hun selv skrev ph.d. for nogle år siden om 1800-tallets ugifte mødre og uægte børn på landet, stødte hun på dokumenter og retsprotokoller om sin slægtning seks led tilbage og opdagede, at der lå en historie og ventede på at blive fortalt. Ikke fordi hun ville slægtsforske, men ved at følge tiptiptipoldemoderen og andre skæbner omkring hende i politidoms-, arrestant- og lignende protokoller fra dengang kunne hun danne sig et bredt billede af 'fattigfolk og kvindfolk på landet i midten af 1800-tallet', som bogens undertitel lyder.

»Kirsten og Thomas har efterladt spor i gamle retssager og anklageskrifter, og da jeg begyndte at grave, dukkede en historie frem om kærlighed på trods – og om et hårdt liv på landet for nogle mennesker, vi sjældent hører om, og som ikke ligefrem sad forrest på kirkebænken om søndagen«, siger hun.

»Jeg har forsøgt at fortælle om datiden

gennem historien om en oprørske kvinde, der lyver, hvis det hjælper hende, og som formentlig er involveret i de tyverisager, hun mistænkes for. Men som også er en fattig enlig mor, der er blevet forladt af en drikfældig mand og kæmper for at overleve – og leve med ham, hun vil have».

Højvelbaarne Herr Amtmand ...

Kirsten og Thomas får deres første dom i 1845, og herefter er deres liv én lang rejse fra mistanker til anklager og retssager i et broget miljø med nordjyske smugkroer og skæbner med betegnelser som 'sleg-fredsborn', 'natmandsfolk' og 'ilde berygtede fruentimere'.

Kirsten Andersdatter Kudsk bliver født i 1808 i Sønder Harristslev, der på det tids-

punkt består af 1 præstegård, 18 gårde, 7 daglejerhuse og 12 husmandssteder, hvoraf Kirsten bor i et af dem med forældre og 4 søskende. Vand hentes typisk i åen, toiletbesøg består i en tur om bag ladens gavl, og selv om Kirsten skal lære at fodre og malke, så, luge, høste og passe dyrene og inden døre at lave mad, spinde og sy, sikrer en nyindført dansk skolepligt, at hun kommer i skole – i hvert fald om vinteren, når hun ikke skal i marken. Ved konfirmandforberedelsen får hun et skudsmål, hun ikke kommer til at leve op til: »Meget veloplyst og sædelig«, skriver præsten.

Hun møder sin første mand, Christian, sandsynligvis i en kostald på en af de gårde, hun kommer ud at tjene på, og de bli-

UDSAT. 26. august 1845 skriver historikerens tiptiptipoldemor til amtmanden. Hun og kæresten skal i fængsel for deres »hor«, men har en »sære trang til at måtte befries for denne idømte straf, indtil Kornhøsten er forbi«. Illustration fra bogen

ver gift. Men inden barnet bliver født, er Christian stukket af og Kirsten overladt til en skæbne som enlig mor henvist til fatigvæsnen. Det får hende til at gøre noget usædvanligt for en pige af små kår.

»Højvelbaarne Herr Kammerherre Amtmand Graa«, begynder brevet, hvor Kirsten i et forsøg på at få børnepenge fortæller, at Christian »er forfalden til Sviir«,

og at han »ved Sviie og Udsvævelser tilsidesætter det lidet, vi havde«.

Agnete Birger Madsen kalder brevet opsigtsvækkende:

»Det er meget usædvanligt, at en kvinde af de kår skriver til øvrigheden«, siger historikeren.

Op Kirsten er ikke til at standse. Halvandet år efter kan 'den højvelbårne' igen åbne et brev fra den unge kvinde, denne gang med en anmodning om separation fra drukkenbolten. Igen får hun sin vilje. Christian bliver med møje og besvær opstøvet, sammen stiller de to til mægling foran først præsten og derefter amtmanden, som konstaterer, at det er »mest stemmende med begges Tarv at leve separeret fra Bord og Seng«.

Kirsten møder Thomas, de 'fatter tilbøjelighed' for hinanden, og da han også er separeret, kunne dørene stå åbne for et nyt samliv. Men nej. Man skal have været separeret i tre år for at blive skilt, og inden de er gået, er Christian helt forsvundet i brændevinsdampe og skiftende arbejdssteder. Kirsten og Thomas holder ikke op med at være kærestere af den grund. Men dermed bedriver de hor, og det straffes med tugthus.

1 blå frakke og 1 gulstribet vest

Forinden har Kirsten været i søgelyset i en sag om tyveri. To mistænkte har aflagt hende en scribe besøg, som tidsmæssigt falder ualmindelig tæt sammen med forbrydelsen. De to har gået omvejen på 10 kilometer for at få 'noget at leve af hos netop hende, og en uge senere går de samme besværlige omvej, angiveligt for at hente et par strømper, de har glemt. Herredsfogeden finder historien påfaldende og går efter at få Kirsten dømt som medskyldig i tyveriet af blandt andet »1 blå Vadmelsfrakke med violet Hvergamts Bort og 1 guulstribet Veste. Kirstens hus endevendes for tyvekoster, men intet dukker op.

Hun render til gengæld ind i nye problemer. Hun bliver husholderske for en husmand, der bor ved siden af gården, hvor Thomas er daglejer, og om natten rykker de sammen i Kirstens seng. Sladderren går, og en meget emsig kapellan finder sagen om 'dette uvæsen' så anstødelig, at han sammen med en skolelærer og en gårdmand aflægger uanmeldt besøg en sen sommeraften. De finder Thomas Madsen og Kirsten tilstår både »liggende besammen i én Seng«, og den forargede kapellan anmelder det til amtmanden. Thomas og Kirsten tilstår både forelskelse og sex og idømmes 8 dages fængsel på vand og brød, som de allernædigst får lov at afsone efter høsten, så de kan tjene penge. Til gengæld får de påbud om fremover at holde sig fra hinanden.

Mens Thomas afsoner for hor, havner han i endnu en sag, der vidner om små kår: Han har snydt en gårdfæster Iversen for »1 Pund grøn Sæbe i Papir og et rødt

Bomuldstørklæde med 4 saakaldte Jodekager til 4 Skilling«. Kosterne er fundet på nær småkagerne, som han er kommet til at spise, og Thomas tilstår, bryder sammen og græder i arresten. Som historiker kan Agnete Birger Madsen glæde sig over, at en mands bløde sider kan spores, 170 år efter at tårene er fældet. Thomas har ikke noget at glæde sig over: Han idømmes 15 dage på vand og brød samt en bøde.

Da han endelig er på fri fod i maj 1846, skal han og Kirsten ifølge den gamle dom holde sig fra hinanden. Agnete Birger Madsen har researchet sig til, hvordan parret forholder sig:

»De blæser på dommen«.

Samme efterår svirrer rygterne om dem, og kapellannen skriver et harmdirrende brev til amtmanden om det »skandaløse Samliv«. Denne gang har de lært at forberede enslydende forklaringer og benægte alt, og amtmanden må opgive at rejse tiltale. Men han får en chance mere. I en sag om rapseri, hvor en mistænkt skal redegøre for Thomas' færdene, fortæller han, at Thomas var gået hjem, »hvor han bor i Forening med et Fruentimmer, som kaldes Kirsten Kudsk«. Ved et tilfælde har herredsfogeden fået bekræftet de rygter om hor, myndighederne har jagtet i flere år. De nægter, men herredsfogeden holder dem indespærret i 45 dage, mens anklageren opbygger sit krav om 1 års tugthus. Denne gang har parret dog en forsvarer, der ikke kan se skyggen af bevis, og de 'slipper' med 5 dage på vand og brød for at være kærestere.

Herefter tynder kilderne ud, men Thomas får skilsmisse, og det lader til, at myndighederne opgiver jagen på Kirsten. I 1860 fremgår det, at de bor sammen officielt.

For Agnete Birger Madsen er sagerne vidnesbyrd om datidens tankegang.

»Det er sigende, hvilken ihærdighed de forfølges med: Kirstens har tydeligvis udgjort en trussel mod det, præsten prædikede«, siger historikeren.

»Men det er også sigende, hvordan hun og Thomas bliver ved, selv om de ryger ud og ind af arrest og forhørslokaler. Det havde været lettere for dem at give op, så der er ikke tvivl om, at de har villet hinanden. Dermed er det her også en historie om kærlighed på trods«.

Det er sjældent at finde kildemateriale om kærlighed i bondestanden, siger hun. »Og det er endnu mere sjældent at høre om forbudt kærlighed, som lykkes. Kirsten har været en oprører, bedøvende ligeglad med, hvad folk sagde om hende. Det er en kvindetype, vi ikke ellers har hørt meget om i 1800-tallet«.

anne.bech@pol.dk

Agnete Birger Madsens '... et meget ilde berygtet Fruentimmer' er netop udgivet af Vendsyssel Historiske Museum. Hun har tidligere skrevet om barnemordersker, uægte børn og enlige mødre i 1800-tallet.

47 danske
samtidskunstnere

25. november 2017 – 2. april 2018

Udstillingen Cool, Calm and Collected præsenterer de seneste års mest dominerende tendenser inden for dansk samtidskunst og giver et indblik i de emner og udtryksformer, der driver de danske kunstnere i dag. Den handler om form og æstetik, men også om det indhold, der bobler lige under overfladen.

★★★★★
Kristeligt Dagblad

★★★★★
Århus Stiftstidende

★★★★★
Jyllands-Posten

AROS

Cool
Calm
and
Collected